

Ecocity – príspevok ku koncepcii udržateľného rozvoja

J. Coplák, J. Komrska: Ecocity – Contribution to the Concept of Sustainable Urban Development. Život. Prostr., Vol. 37, No. 3, 136 – 140, 2003.

The introductory part of this paper examines an increasingly popular catchword Ecocity as a brand of ecological city that has been adopted by many cities all over the world. The authors depict development of the Ecocity movement, which seeks for ecologically healthy and compact cities, proving coincidence with ideas of the theoretical concept of New Urbanism. They further investigate compatibility of the term Ecocity with ideas represented by the concept of sustainable city. Ecocity as an international research project supported by the European Commission is a subject of the second part of the paper. It contains essential information on the project methodology, organising structures, and scientific objectives as well as the project's relationship to objectives, policies and initiatives of the EU in the field of sustainable urban development. The project is aimed to put forward its own vision of a sustainable city of the third millennium, which should also demonstrate its feasibility under special conditions of seven selected model areas. Though the project follows a holistic approach to sustainability, special emphasis is given to issues of sustainable transport. This reflects a fact that mobility of people and goods has a central impact on the quality of urban environment. Finally, one of the Ecocity project model areas, located in the historic city Trnava, is briefly introduced.

Od zrodu koncepcie udržateľného rozvoja sa jej záujem koncentruje na mestá ako hlavné miesta spotreby zdrojov pochádzajúcich zo širokého okolia. Negatívne environmentálne vplyvy miest tak presahujú ich vlastné hranice. Aplikáciu udržateľného rozvoja na podmienky miest predstavuje predovšetkým *udržateľné mesto*. V poslednom čase sa však objavujú konkurujúce termíny, jedným z nich je *ecocity* (a generické pojmy ako *ecopolis*, *ecovillage*), ktoré sa stáva čoraz populárnejším: *Ecocity* znie oveľa údernejšie a jednoznačnejšie ako *udržateľné mesto*. Pod značkou *ecocity* predstavuje svoje vízie čoraz viac miest na celom svete (Cleveland, Johannesburg, Whyalla a ďalšie).

Ecocity ako hnutie za ekologicky zdravé mestá

Pri zrode svetového hnutia usilujúceho sa o revitalizáciu miest na ekologických princípoch stál významný teoretik urbanizmu Richard Register. V r. 1975 založil skupinu *Urban Ecology*, ktorá svoje aktivity spočiatku

sústredila na americké univerzitné mesto Berkeley. Neskôr sa pretransformovala na neziskovú organizáciu *The Ecocity Builders*, ktorá pokladá za svoje poslanie pretváranie miest na ekologicky zdravé systémy (prírodné i ľudské), nazýva ich *ecocities*. Okrem praktického uskutočňovania projektov organizuje konferencie, vydáva knihy a snaží sa presvedčať verejnosť.

Podľa Richarda Registera (2002) princípy hnutia *Ecocity* nie je zložité pochopiť: *„Dnes staviame hypermarkety a predmestia, ktoré budú stáť omnoho dlhšie, než vydržia zásoby ropy, ktoré potrebujeme, aby sme sa do nich dostali. Riešením je integrovať miesta, kde sa ľudia chcú zdržiavať. V ecocities budú môcť ľudia žiť, pracovať, nakupovať a rekreovať sa bez toho, aby museli prekonávať veľké vzdialenosti. Ak k tomu pridáme nové technológie, ako solárne budovy, efektívne systémy recyklácie a kompostovania, predstava ecocity začína nadobúdať reálnejšie kontúry.“* Vo svojej knihe o *ecocities* ponúka výlet do budúcnosti, ktorá podľa neho bude patriť práve týmto mestám. Opisuje svoju víziu *„kompaktného, živého a zeleného mesta, ktoré vychádza z ú-*

strety svojim obyvateľom a súčasne chráni prírodné zdroje.“ Vizualizujú ju v podobe 5 – 6 podlažných polyfunkčných objektov v centra mesta, ktoré ustupujú do nižších terás pokrytých zeleňou a záhradami s kaskádami vodopádov (obr. 1).

Hoci názory prívržencov hnutia Ecocity sú vo väčšine aspektov viacmenej analogické s koncepciou udržateľného rozvoja, často ich považujú za málo radikálne. Oni však deklarujú odhodlanosť prekračovať pôvodný význam slova udržateľnosť: „Udržiavanie dnešného spôsobu fungovania miest je ako zabalzamovanie pacienta so smrteľnou chorobou. Ecocity je o liečení“ (Downton, 1997). Kritizujú pasívne „technické“ prístupy k udržateľnosti ako povrchné opatrenia, ktoré sa nesnažia vyriešiť podstatu problémov. Volajú po potrebe rovnováhy s prírodou a podriadení fungovania miest prírodným princípom, ktoré by nahradili súčasný neudržateľný životný štýl a ekonomicko-politický systém.

Myšlienky hnutia Ecocity neskrývajú spojitosť s aktuálnym ideovým prúdom *nový urbanizmus* (New Urbanism). Toto myšlienkové hnutie vzbudilo značnú pozornosť predovšetkým v USA, v menšej miere aj vo Veľkej Británii. Je reakciou na dôsledky masívnej suburbanizácie, ktorá nadobudla najväčší rozsah práve v Spojených štátoch. Noví urbanisti hlásajú návrat k ľudskej mierke, oslobodenie od dnešnej nadvlády automobilu, propagujú dominanciu pešieho pohybu. Presadzujú polyfunkčné štruktúry, diverzitu architektonických a urbanistických riešení, vyzdvihujú význam verejných priestorov a kvalitu životného prostredia. Zdôrazňujú význam komunity a jej ekologickej uvedomelosti pri uskutočňovaní urbánnej zmeny. Komunitu považujú za základnú plánovaciu jednotku s jasným ohraničením a s centrom dosiahnuteľným v rámci pešej dostupnosti (Fainstein, 2000).

Ekologický determinizmus je síce najvýraznejším, no nie jediným charakteristickým znakom nového urbanizmu. Je príznačné, že filozofické východiská hľadá v klasickom urbanizme reprezentovanom Howardom, Geddesom a Olmstedom. Do značnej miery ide o vzdor voči prevládajúcemu trendu plánovania, charakteristickému pre postindustriálne obdobie, ktorý vychádza z princípov neoklasickej ekonomie a preferuje skôr pragmatické prístupy. Predstavitelia nového urbanizmu sa obracajú k vizionárstvu s cieľom vzbudiť záujem, priťahnúť pozornosť, vyburcovať ľudí a sformovať tak spo-

1. Ecocity Berkeley

ločenské hnutie propagujúce ekologický životný štýl. Na druhej strane, práve príliš utopický charakter ich myšlienok a polemický štýl, s akým svoje ideály prezentujú, sú najčastejším predmetom kritiky odporcov tohto smeru.

V poslednom období však možno pozorovať postupné obrusovanie radikálnej rétoriky a snahu o kompatibilitu s myšlienkami udržateľného rozvoja. Zaslúžili sa o to konferencie Ecocity, ktoré organizujú The Ecocity Builders International. Od r. 1990 sa ich už konalo päť na piatich kontinentoch, posledná bola r. 2002 v čínskom záhradnom meste Šenzen. Predstavujú v súčasnosti jedno z najväčších medzinárodných fór o udržateľnom rozvoji. Jeho ambíciou je sprostredkovať výmenu informácií medzi plánovačmi, odborníkmi, politikmi z vyspelých i rozvojových krajín pri hľadaní ekologicky prijateľných a ekonomicky efektívnych stratégií rozvoja udržateľných miest (Senzenská deklarácia). Ecocity ako pojem sa stáva všeobecne akceptovaným ekvivalentom udržateľného mesta.

Ecocity – výskumný a rozvojový projekt Európskej únie

Ecocity sa stalo aj inšpiráciou nového projektu 5. rámcového programu podporovaného Európskou komisiou. Výskumný projekt *Ecocity* chce sformulovať víziu udržateľného mesta tretieho tisícročia, a túto víziu prezentuje v konkrétnych podmienkach siedmich vybraných európskych miest (Tampere, Tübingen, Bad Ischl, Győr, Barcelona, Umbertide a Trnava). Vízie by nemali byť

2. Vízia Ecocity. Z výsledkov II. workshopu Ecocity vo Viedni, jún 2002.

iba utópiou, mali by demonštrovať reálnu uskutočniteľnosť takých urbanistických štruktúr, ktoré by boli kompatibilné s princípmi udržateľnosti. Cieľom je, aby sa stali nasledovateľnými príkladmi inšpirujúcimi urbanistov a plánovačov, aby šírili progresívne metódy plánovania založené na angažovanosti súčasných a budúcich užívateľov územia.

Ecocity ako projekt priamo podporovaný EÚ sleduje väzby na ciele, stratégie a iniciatívy únie v oblasti udržateľného rozvoja sídel. Tieto väzby sú určujúce pre odborné zameranie projektu a jeho priority. Predovšetkým podporuje ciele Európskej koncepcie priestorového rozvoja (European Spatial Development Perspective – ESDP) – vyvážený polycentrický rozvoj osídlenia chrániaci prírodné zdroje minimalizáciou nárokov na záber pôdy. Prostredníctvom tematického programu *Energia, životné prostredie a udržateľný rozvoj* a kľúčovej iniciatívy EÚ *Mestá budúcnosti a kultúrne dedičstvo* má prispieť k zlepšeniu environmentálnej situácie a kvality života obyvateľov mestských aglomerácií. Ciele projektu Ecocity možno nájsť aj v ďalších európskych dokumentoch (napr. v Amsterdamskej zmluve).

Počíta sa tiež s rozvinutím spolupráce s dôležitými zoskupeniami európskych miest, hlavne pri šírení výsledkov projektu a nadväzných aktivitách vo fáze implementácie. V prvom rade ide o európsku kampaň pre udržateľné mestá – rozsiahlu sieť miestnych a regionálnych samospráv, signatárov Aalborskej charty. Predpokladá sa tiež spolupráca so sieťou POLIS združujúcou vyše 60 európskych miest a regiónov spolupracujúcich v oblasti implementácie inteligentných dopravných systémov. Vďaka jej napojeniu na vplyvné rozhodovacie mechanizmy a európske rozvojové programy existuje

šanca presadiť navrhované riešenia v praxi.

Vzhľadom na skutočnosť, že do projektu Ecocity sú zapojené aj prístupujúce krajiny EÚ, je záujem o spoluprácu s Regionálnym environmentálnym centrom pre strednú a východnú Európu (REC). Počíta sa s využitím rozsiahlych kontaktov REC na samosprávy miest, s jeho pomocou pri nadväzovaní partnerstiev medzi nimi, štátnou správou, súkromným sektorom a regionálnymi neziskovými organizáciami, ako aj pri získavaní grantov na realizáciu návrhov.

Otvárajú sa aj možnosti výmeny výsledkov výskumu medzi 10 projektmi clustra (zoskupenia) LUTR, tematicky orientovanými na udržateľný rozvoj, urbánne systémy a dopravu. Súčasťou tohto clustra je i projekt Ecocity.

Projekt Ecocity sa začal vo februári 2002 a mal by byť ukončený v r. 2005. Podieľa sa na ňom 30 inštitúcií reprezentovaných zástupcami univerzít, výskumných a neziskových organizácií a mestských samospráv z 9 krajín Európy. Začiatková fáza predstavovala sústredenie teoretických a metodických podkladov – analýzu stavu skúmanej problematiky a aktuálnych trendov v plánovaní a rozvoji miest. Potom sa pristúpilo k vypracovaniu celkovej koncepcie, metodických zásad plánovacích činností a súboru kritérií na vyhodnotenie lokálnych koncepcií Ecocity. Tieto práce gestorovala Fakulta architektúry STU v Bratislave. Aktuálna fáza projektu, ťažisková, spočíva v návrhu riešenia modelových území v siedmich mestách vrátane koncepcií dopravy, energetiky a odpadového hospodárstva. V záverečnej fáze sa výsledky jednotlivých národných kolektívov zovšeobecnia, zhrnú vo forme odporúčaní a budú publikované v príručke o udržateľnom rozvoji miest, ktorá sa bude distribuovať v rámci európskych sietí miest. Odrazovým mostíkom realizácie navrhnutých riešení by mali byť stratégie implementácie, hoci projekt fázu implementácie nepokrýva. Špeciálna pracovná skupina má preskúmať možnosti získania finančného príspevku prostredníctvom programov EÚ (LIFE, URBAN, LEADER) a národných grantových programov. Pre úspešnú implementáciu bude treba najprv analyzovať legislatívne prostredie, rozbehnúť marketingové kampane a sformovať nevyhnutné organizačné štruktúry.

Vedecké ciele projektu odzrkadľujú všeobecne akceptované zásady udržateľného rozvoja. V celkovej koncepcii je ecocity definované prostredníctvom vízie v podobe sústavy cieľov, ktoré ďalej podrobnejšie opisujú princípy

a nástroje. Zmyslom tejto koncepcie je vyvinúť všeobecnú definíciu ecocity na uľahčenie koordinácie zainteresovaných partnerov a na predchádzanie možným názorovým nezhodám. Táto definícia by mala byť dostatočne komplexná, no súčasne by mala reflektovať špecifiká jednotlivých modelových území, ktoré sa líšia z hľadiska vzťahu k existujúcej urbanistickej štruktúre, nachádzajú sa v rozličných klimatických podmienkach, napokon i kultúrne tradície a organizačné štruktúry sú v každej krajine iné. Namiesto prevzatia niektorých z nepreberného množstva už existujúcich koncepcií bolo teda nevyhnutné vytvoriť vlastnú, s ktorou by sa stotožnili všetci partneri projektu.

Napriek holistickému prístupu projekt kladie dôraz na environmentálne šetrnú dopravu, čo sa vlastne deklaruje už v jeho úplnom názve *Ecocity – udržateľný rozvoj mesta podporovaný vhodnou dopravou*. Tým reflektuje presvedčenie, že práve premiestňovanie ľudí a tovarov pôsobí na kvalitu mestského prostredia podstatnou mierou. Sloboda pohybu, ktorý sa chápe ako jeden z jej podstatných znakov, paradoxne, stáva sa činiteľom, ktorý slobodu vážne ohrozuje. Sústredená pozornosť na problémy v doprave reaguje na charakteristickú črtu dnešnej doby, ktorú Keller (2002) označil ako *“uprednostňovanie toku pred stavom”*. Súčasnosť si podľa neho nado všetko cení pohyb, predovšetkým rýchly pohyb, do takej miery, že ani nie je príliš zaujímavý jeho smer a zmysel. Keller sa kriticky vyjadruje k tomu, že dnes nedokážeme oceniť zotrvalý stav, a to má devastujúce účinky na priestor. Preceňovanie (i podceňovanie) tohto stavu narúša stabilitu priestoru.

Ecocity Trnava

Jedným zo siedmich miest, ktoré majú v projekte Ecocity zastúpenie prostredníctvom modelového územia, je Trnava. Toto mesto spĺňalo výberové kritériá a aktívne sa o získanie partnerstva v projekte uchádzalo. Ako modelové územie sa vybrala severná časť historického centra, neskôr sa rozšírilo o areál cukrovaru, s ktorým sa po konverzii výroby počíta ako s rezervou na rozvoj centrálnych funkcií, bývania, prípadne rekreácie. Ide teda o dve rozdielne štruktúry, ktoré z hľadiska aplikácie ekologických opatrení treba posudzovať diferencovane. Napríklad, v pamiatkovo chránenej historickej zástavbe sú značne obmedzené možnosti použitia solárnych panelov i pasívnych energetických systémov, zelených striech, flexibilných dispozícií budov, podzemných garáží atď. Musí sa vychádzať z princípov kultúrnej udržateľnosti, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou všeobecnej udržateľnosti rozvoja. Okrem iného to znamená, že nie je možné uprednostňovať *“tok pred stavom”*, ale treba hľadať ukotvenosť v stave – historickej identite (obr. 3).

3. Modelové územie projektu Ecocity v Trnave zahŕňa severnú časť historického centra

Špecifickým problémom Trnavy je deficit prvkov prírodného charakteru. Platí to nielen pre modelové územie, ale aj pre širšie okolie mesta, kde dominuje intenzívne poľnohospodársky využívaná krajina s nízkou ekologickou stabilitou. V poslednom období sa objavujú úvahy o revitalizácii potoka Trnávka, ktorý v súčasnosti preteká okrajom centra v kanalizovanej forme. Aplikáciou sprievodnej brehovej vegetácie a prirodzenejším vedením toku by sa zvýšil aj jeho ekologický potenciál. Pozoruhodná je azda aj myšlienka symbolickej revitalizácie vodného toku pretekajúceho pôvodne centrom mesta – Hornopotočnou ulicou a dnešným Univerzitným námestím. Voda, ako mestotvorný prvok, by vystupovala miestami na povrch v podobe krátkych otvorených úsekov a bodových reflexií a esteticky by obohatila priestor, súčasne by sa tak dosiahlo prinavrátanie historickej pamäte mesta.

Pri riešení ozelenenia centra však hrozí konflikt so striktným pamiatkarským prístupom presadzujúcim maximálnu autentickosť pri obnove historického obrazu mesta. Takýto prístup by znamenal návrat ku kompaktnej uličnej zástavbe a zastavenie všetkých prieluk vrátane tých, kde sa v súčasnosti nachádzajú zelené plochy, ktoré tu vznikli po asanáciách v 2. polovici 20. storočia. Istým kompromisom by mohlo byť vytvorenie poloverejných plôch zelene vo vnútorných dvoroch, prípadne sprístupnenie existujúcej vyhradenej zelene (parku v areáli vojenského archívu). Po lokalizácii rôznych kultúrnych atrakcií by tu vznikli živé, príťažlivé a bohato štruktúrované priestory rozširujúce dimenziu verejného uličného priestoru vťahovaním návštevníkov dovnútra štruktúry.

Z hľadiska topografie má Trnava priaznivé podmienky na rozvoj bicyklovej dopravy. Aj vďaka mimoriadne kompaktnému pôdorysu mesta možno pokryť

4. Trnava – historické centrum mesta

značnú časť miestnych dopravných cieľov dostupnosťou pešo a bicyklom. Tým by sa výraznejšie zredukovali nároky na individuálnu automobilovú dopravu i na MHD. Chodníky pre cyklistov však zatiaľ v meste chýbajú. Projekt bude venovať pozornosť aj koncepcii rozvoja bicyklovej dopravy a nadviaže na predchádzajúce nerealizované koncepcie.

Na rozdiel od väčšiny ostatných modelových území, ktoré rozvíjajú projekt Ecocity na "zelenej lúke", v prípade Trnavy nie je vhodný klasický projektantský prístup, t. j. detailné naplánovanie jediného ideálneho riešenia. Dynamiku vzťahov a záujmov vo vybudovanom území nemožno exaktne predpovedať. Na začiatku projektu sa napríklad nedalo predvídať rozhodnutie francúzskeho investora o lokalizácii priemyselného areálu v blízkosti Trnavy. Výrazné dôsledky a nasledujúce investície súvisiace s týmto rozhodnutím sa budú nepochybne dotýkať celého mesta, zostávajú však stále v špekulatívnej polohe. Vzhľadom na tieto skutočnosti je vhodnejšie vytvoriť niekoľko alternatívnych koncepcií, pre ktoré sa budú na

základe možných trajektórií vývoja vonkajších podmienok modelovať scenáre. Tie ako súčasť stratégií implementácie stanovujú potrebné riadiace zásahy pre primeranú aplikáciu koncepcie udržateľného rozvoja. Výstupy plánovacieho procesu teda budú mať indikatívny charakter – nestanú sa "vykonávacím projektom", ani záväzným územným plánom, aj keď niektoré myšlienky sa môžu premietnuť do územnoplánovacej dokumentácie.

Vízie a plány sa sotva môžu ukutočniť bez zapojenia obyvateľov do plánovacieho a rozhodovacieho procesu. Pre Trnavu bola pripravená koncepcia participácie, ktorú uskutočňuje špeciálne zriadená pracovná skupina. Skupina úzko spolupracujúca s mestským úradom a miestnymi občianskymi združeniami (Ekosofia, Kruh priateľov Trnavy a i.). Konzultačný servis v oblasti participácie poskytuje všetkým siedmim mestám jeden z partnerov projektu – firma John Thompson & Partners, ktorá má bohaté skúsenosti s metódami komunitného plánovania. V Trnave sa bude uskutočňovať spoluúčasť obyvateľov, študentov miestnych univerzít a ďalších relevantných subjektov formou periodicky organizovaných stretnutí s využitím rôznych procedúr a techník, ako interview so zainteresovanými expertmi mesta, konzultácie s osobnosťami, brainstormingové diskusie, plánovacie workshopy a komunitné stretnutia. Dosaiaľ sa uskutočnilo niekoľko úvodných stretnutí s verejnosťou, ktoré sa zamerali na získanie podpory komunity pre myšlienku udržateľného rozvoja, čo predstavuje jeden z hlavných cieľov projektu Ecocity.

Literatúra

- Downton, P. F.: Urban Ecology & the Architecture of Ecopolis, 1997 (www.ecopolis.com.au).
 Ecocity Trnava (www.ecocity.szm.sk).
 Fainstein, S. S.: New Directions in Planning Theory. Urban Affairs Review, 35, 2000, 4.
 Keller, J.: Ohrozená miesta. Revue Labyrinth, 2002, 11 – 12, s. 1 – 2.
 Register, R.: Ecocities – Building Cities in Balance with Nature. Berkeley Hills Books, Berkeley, 2002, 292 pp.

Ing. arch. Jaroslav Coplák, Katedra tvorby sídel Fakulty architektúry STU, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava, coplak@fa.stuba.sk
 Ing. arch. Jan Komrška, PhD., Katedra tvorby sídel Fakulty architektúry STU, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava, kts@fa.stuba.sk